

Лобода Іван

ORCID 0009-0003-2456-2956

Аспірант кафедри педагогіки та методики
викладання історії і суспільних дисциплін,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: kpinvoitsd@gmail.com

РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА В ОСВІТІ УКРАЇНИ В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ

Мета статті – здійснити теоретичний аналіз проблеми розвитку педагогічного краєзнавства в Україні у ХХ ст. у контексті актуальних викликів сучасної освіти.

Методологія дослідження. У статті використано низку методологічних підходів (біографічний, наративний, проблемний, хронологічний, системний, парадигмальний, синергетичний), що дозволило комплексно підійти до висвітлення окресленої проблеми. У процесі дослідження використовувалися загальнонаукові методи: аналіз, синтез, узагальнення, порівняння тощо.

Наукова новизна. У статті на основі аналізу наукових джерел і літератури визначено та охарактеризовано періоди розвитку педагогічного краєзнавства в освіті України ХХ століття.

Висновки. Отже, на основі аналізу наукової літератури та джерел ми виокремили кілька періодів розвитку педагогічного краєзнавства у ХХ ст.: I період – 1901–1916 роки – становлення педагогічного краєзнавства в Україні в імперський період; II період – 1917–1921 роки – розвиток педагогічного краєзнавства в освіті України у період Національної революції; III період – 1922–1930 роках – активізація розвитку педагогічного краєзнавства в освіті України у контексті її реформування; IV період – 1931–1956 роки – радянська політика розвитку педагогічного краєзнавства в освіті України; V період – 1957–1984 роки – розвиток педагогічного краєзнавства в Україні у другій половині ХХ ст.; VI період – 1985–1991 роки – національна спрямованість розвитку педагогічного краєзнавства.

Осмислення проблем педагогічного краєзнавства і його подальший розвиток сприяють формуванню патріотизму та національної самоідентифікації дітей і молоді. Для підвищення ефективності краєзнавчої роботи в закладах освіти потрібно переглянути її першоснови з урахуванням сучасних підходів до розвитку історико-педагогічної регіоналістики, що є перспективним напрямом наших подальших досліджень.

Ключові слова: краєзнавство, педагогічне краєзнавство, освіта, педагогіка.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та/або практичними завданнями. Спрямованість української освітньої парадигми у контексті її інтеграції у європейську культуру на формування особистості, її підготовку до умов суспільного життя передбачає поглиблення знань про довкілля, історію рідного краю, регіональну самобутність. На всіх етапах історії освіти України поширення краєзнавства сприяло суспільному, економічному, культурному та національному розвитку держави. Звернення до досвіду педагогічного краєзнавства у ретроспективному аспекті актуалізує потреба формування в особистості світогляду, ціннісних орієнтацій, почуття любові до рідної місцевості, виховання патріотизму та національної самоідентифікації.

Впровадження прогресивних краєзнавчих історико-педагогічних традицій ґрунтується на аксіологічних, акмеологічних, людиноцентристських показниках і відповідає вимогам українського законодавства щодо розвитку освіти (Закон України «Про вищу освіту» (2014), Закон України «Про освіту» (2017), Концепція Нової української школи (2016)» тощо).

Аналіз основних досліджень і публікацій. Освітньо-краєзнавчим спрямуванням наповнені доробки як педагогів минулого: М. Драгоманова, М. Корфа, С. Русової, К. Ушинського, так і сучасних учених: В. Курила, Н. Побірченко, П. Тронька, Л. Ясновської. Трактують краєзнавство як форми освітнього процесу допомогли напрацювання, що сприяли визначенню форм організації навчання (В. Бондар Ю. Мальований, О. Пометун та інші). Генезу краєзнавства у контексті розвитку національної системи освіти та педагогічної думки України досліджують Л. Березівська, В. Вихрущ, Л. Вовк, Н. Дем'яненко, Н. Дічек, С. Золотухіна, О. Міхно, О. Петренко, Н. Побірченко, В. Федяєва, О. Сухомлинська та інші науковці.

Становлення та розвиток вітчизняного шкільного краєзнавства у процесі історичного розвитку на дисертаційному рівні розкрили В. Бенедюк, Н. Бескоровайний, В. Бутрій, Н. Рудницький, М. Рябко,

М. Соловей та інші дослідники. Вважаємо, що особливої уваги заслуговує проблема становлення та розвитку педагогічного краєзнавства в Україні у XX ст., оскільки у цей час педагогічне краєзнавство переживало періоди як активного інтересу з боку освітян, так і періоди утисків, замовчувань і заборон.

Мета статті – здійснити теоретичний аналіз проблеми розвитку педагогічного краєзнавства в Україні у XX ст. у контексті актуальних викликів сучасної освіти.

Висвітлення процедури теоретико-методологічного дослідження. У статті використано низку методологічних підходів (біографічний, нарративний, проблемний, хронологічний, системний, парадигмальний, синергетичний), що дозволило комплексно підійти до висвітлення окресленої проблеми. У процесі дослідження використовувалися загальнонаукові методи: аналіз, синтез, узагальнення, порівняння тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Насамперед зазначимо, що освіта України у XX ст. є синергією багатьох ідей, теорій, різнопланового і почасти суперечливого практичного досвіду. Так само XX ст. не було однорідним періодом і з точки зору розвитку педагогічного краєзнавства. Тому ми виокремили кілька періодів розвитку педагогічного краєзнавства у XX ст. і охарактеризуємо кожен із них. Представлена періодизація розроблена на основі ідей українських науковців (О. Сухомлинської [14] та інших учених) про розвиток історико-педагогічної науки, педагогічної думки та системи освіти, а також з урахуванням основних етапів політичної історії та еволюції українського суспільства.

I період – 1901–1916 роки – становлення педагогічного краєзнавства в Україні в імперський період. Поштовхом до розвитку педагогічного краєзнавства стало те, що видатний український історик М. Грушевський обґрунтував теорію про безперервність історичного процесу на території України, що виразно протистояла росієцентристським схемам [6]. У «Нарисі історії Київської землі від смерті Ярослава до кінця XIV сторіччя» він підкреслював значення історії рідного краю, а також застерігав від отождолення краєзнавства з етнографією чи географією, стверджуючи, що під краєзнавством слід розуміти комплекс «різних наукових метод», необхідних для дослідження місцевого краю та розвитку суспільства загалом [5, с. 1]. Як бачимо, під означеним терміном науковець (за цим шляхом пішли дослідники і далі) вбачає у краєзнавстві цілу систему знань не лише про предмет, а й про комплекс предметів [16, с. 40]. У праці «Історія України-Руси» М. Грушевський пропонував, передовсім, вивчати історію розвитку українського народу з його природним середовищем, мовою, побутом, звичаями. «Ці психофізичні й культурні прикмети зовсім виразно зв'язують в національну цілісність поодинокі групи української людності і роблять з неї живу національну індивідуальність, народ, з довгою історією його розвитку» [4, с. 6].

Значний внесок у вивчення історії рідного краю здійснили вчені Київського університету Св. Володимира, члени наукового товариства ім. Тараса Шевченка у Львові, Одеського товариства історії та старожитностей, Подільського церковного історико-археологічного товариства, товариства дослідників Волині, Харківського історико-філологічного товариства та інших регіональних об'єднань науковців.

У цей час І. Франко у статті «Галицьке краєзнавство» писав про необхідність вивчення свого краю «...наскільки таке ознайомлення корисне, не треба доводити. Адже, це перший ступінь, перша прикмета національної освіти – знати своє національне оточення, знати минуле і сучасне свого народу та відчувати себе живим, свідомим членом, живого і свідомого об'єднаного організму». Саме він філософськи обґрунтував науку про рідний край, йому завдячуємо самим терміном «краєзнавство» [6].

Наголосимо, що на початку XX ст. педагогічне краєзнавство не мало системного розвитку і було предметом вивчення окремих науковців або меценатів. У цьому контексті доцільною є згадка про родину Косачів. Саме у цій сім'ї у місті Новоград-Волинську народилася геніальна поетеса Леся Українка. Відомо, що вона підготувала етнографічну монографію «Пісні, казки і легенди Новоград-Волинського й Ковельського повіту», що є прикладом праці з краєзнавства, яка має педагогічне спрямування [8, с. 191].

II період – 1917–1921 роки – розвиток педагогічного краєзнавства в освіті України у період Національної революції. Зазначимо, що заснування у 1918 році Української Академії наук стало рубежем, за яким горизонтальне дослідження історії України набуло систематичного скоординованого характеру [6], що сприяло розвитку історичного та педагогічного краєзнавства.

Цей період характеризується становленням та розвитком шкільного краєзнавства в закладах освіти України. Запровадження краєзнавства в освітній процес було пов'язано з глибокими політичними змінами, що характеризувалися прагненням створити національну державу і реформувати систему освіти. У цей період в історико-педагогічній науці з'являються праці вчених, що пропагували ідеї педагогів минулого і були пов'язані з національною освітою, зі знаннями історії батьківщини і рідного краю [2, с. 1].

Як відомо, видатна українська педагогиня С. Русова у 1917 р. була членом Центральної Ради і очолювала департамент дошкільної та позашкільної освіти. В її працях було обґрунтовано використання краєзнавчих матеріалів в освітньому процесі шкіл України.

Так, С. Русова зазначала, що термін «краєзнавство» (від слова «край») найбільш повно відображає виховні завдання і зміст інтегрованого навчального предмета, який «поставив перед дітьми всю науку як щось суцільне і гармонійне, бо гармонія й суцільність усе приваблюють дитячий розум» [11, с. 25].

У праці «Краєзнавство в народній школі» С. Русова стверджувала, що краєзнавство є тим підґрунтям, «тереном», на якому повинна будуватися національна школа кожного народу і процес виховання свідомих, активних громадян-патріотів [11, с. 33].

У праці «Шкільні екскурсії і їх значення» С. Русова стверджувала, що ми мало знаємо свій рідний край, не додивляємось до життя народу, не цікавимося явищами природи [13, с. 124]. Діти мають знати

«кожну річку, ліс, озеро, острів тощо, знати найближчі села, їх будівлі і т. п., знати рослинність, звірину свого краю, знати, чим люди займаються, коло чого вони працюють» [12, с. 206].

У краєзнавстві С. Русова вбачала джерело для вивчення цілої низки предметів: історії, природознавства, географії, літератури [12, с. 206]. Педагогиня підкреслювала, що починати освіту найменшої дитини потрібно із пізнання історії рідного краю, «в якій усі деталі можуть бути намічені на власній території й можуть бути метою цілої низки історико-географічних місцевих екскурсій» [10, с. 261].

III період – 1922–1930 роках – активізація розвитку педагогічного краєзнавства в освіті України у контексті її реформування. Нова радянська влада, встановлена в Україні попри боротьбу за незалежність, намагалася побудувати власну освітню систему, впроваджувала інновації, модерні концепції побудови школи. Однією з них було введення краєзнавства в шкільні програми. Це в свою чергу співпало зі змінами, які переживала історична освіта в школі в 20-ті роки XX ст. [7, с. 25].

Окрім цього, краєзнавча робота цілком відповідала процесам українізації, що були проголошені владою в суспільстві, науці та освіті. У 20-ті роки відбувалося втілення в життя ідеї М. Грушевського про порайонне вивчення України. У ці часи була створена асоціація історичного районознавства, яка зуміла згуртувати навколо себе широке коло ентузіастів і започаткувала унікальне дослідження в горизонтально-територіальному розрізі всієї етнічної території України. Більшість науковців називають цей період «Золота пора українського краєзнавства».

У системі освіти були введені комплексні шкільні програми (1923, 1925, 1927, 1931), які були побудовані за принципом локалізації. Краєзнавство складало головний зміст всієї навчальної та виховної роботи. І хоча комплексні програми не забезпечували достатньої суми знань і були з часом відмінені, але вдалося за цей час напрацювати значний досвід використання краєзнавства у системі діяльності закладів освіти [6].

Свідченням про розвиток педагогічного краєзнавства в окреслений період є те, що у школах відкривалися краєзнавчі музеї, учнів залучали до дослідницької роботи з краєзнавства, привчали до самостійності під час вивчення краєзнавчих комплексів. У шкільному краєзнавстві була неоціненною роль екскурсій. Результатом такої форми занять мали бути не просто емпіричні враження чи підтвердження теорій, але й створення музеїв, заснування гуртків, краєзнавчих товариств. Такі краєзнавчі осередки в школах проводили різнобічну роботу. Їх учасники не тільки збирали усні перекази, архівні матеріали з історії свого краю, а й вивчали основи етнографії, природні багатства, наповнюючи конкретним змістом курс краєзнавства [2, с. 4–5].

У цей період було організовано досить значну кількість заходів на державному рівні, що мають безпосереднє відношення до розвитку педагогічного краєзнавства. Зокрема, у 1925 р. відбулася Перша Всеукраїнська краєзнавча конференція, на якій було обрано склад Українського комітету краєзнавства при Головнауці, одним з головних завдань якого була підготовка кадрів для краєзнавчої роботи з дітьми.

У 1927 р. було засновано журнал «Краєзнавство», розпочинається процес створення та активної діяльності громадських краєзнавчих товариств, інститутів краєзнавства, наукових кафедр ІНО, кабінетів краєзнавства. Все це сприяло розвитку педагогічного краєзнавства в шкільництві України.

Проте, за цей короткий і яскравий період здійснити вдалося мало – переломним став 1929 рік. Трагедія полягала не тільки в репресіях, були знищені цілі наукові кола. Журнал «Краєзнавство» був закритий у 1930 р. Краєзнавство було зруйновано повністю разом з відповідними державними інститутами. Багато науковців були репресовані.

Цей нищівний погром перервав розвиток комплексного краєзнавства та регіоналістики майже на чверть століття, не існувало ні організаційних структур, ні наукових шкіл, ні державної координації. Шкільне краєзнавство розвивалось в радянському ідеологічному контексті [6].

IV період – 1931–1956 роки – радянська активізація розвитку педагогічного краєзнавства в освіті України.

Цей період пов'язаний з розгортанням репресій, спрямованих проти української інтелігенції, нищенням національної еліти, викривленням історичних знань, руйнуванням національної ідеї та самосвідомості українського народу. Тому, аналізуючи дослідження цих років, можна констатувати, що розвідок із шкільного краєзнавства майже не було [2, с. 2].

Суттєвою ознакою педагогічного краєзнавства у ці часи стало те, що краєзнавчий рух набув масового характеру і був тісно пов'язаний з діяльністю піонерських та комсомольських організацій. З метою координації та організації краєзнавчої роботи з дітьми та молоддю в Україні та контролю над нею створюються особливі позашкільні заклади – місцеві екскурсійні станції. Так, у 1932 р. їх було 30, а в 1937 р. – 427 [6].

У кінці 30-х років XX ст. походи та подорожі по рідному краю набирають нового змісту. Школярі вивчають пам'ятні місця громадянської війни, відвідують новобудови перших п'ятирічок, проводять «Походи в історію партії». Зароджується рух «червоних слідопитів» та «тимурівців». З'являються перші куточки бойової слави та куточки, присвячені героям – випускникам шкіл. Проводяться спеціальні дитячі військові екскурсії, учні вивчають військову топографію [6].

Після Другої світової війни краєзнавча робота в школах України була відновлена. Так, згідно Постанови Ради Міністрів УРСР «Про поновлення діяльності Республіканської ДЕТС та обласних дитячих екскурсійно-туристських станцій Міністерства освіти УРСР» екскурсійно-туристичні станції відновили діяльність у більшості областей України [6].

Аналіз програм навчальних дисциплін окресленого періоду свідчить, що краєзнавству відводилося важливе місце у процесі вивчення у вітчизняних школах географії. Окрім цього, краєзнавство було

пов'язане з вивченням подій Другої світової війни, що відбувалися в різних регіонах України (партизанський рух, діяльність підпільних організацій, бойові дії).

У період – 1957–1984 роки – розвиток педагогічного краєзнавства в Україні у другій половині ХХ ст. Початок цього періоду пов'язаний з процесами дедалізації та «відлиги», що відбувалися в суспільстві і позитивно вплинули на розвиток культури, освіти, науки.

Наприкінці 50-х років ХХ ст. після прийняття закону «Про зміцнення зв'язку школи з життям та про дальший розвиток системи народної освіти в СРСР» відбувається переформатування «школи навчання», для якої був характерний формалізм, у школу «живих знань», активного пошуку. Нові можливості для розвитку отримала й історико-краєзнавча робота [9, с. 36].

Цей період характеризується потужною державною підтримкою громадського краєзнавства, колосальною дослідницькою працею над 26-томною «Історією міст і сіл УРСР», створенням та діяльністю громадських організацій, зокрема – Українського товариства пам'яток історії та культури [6]. Такі тенденції позитивно вплинули й на розвиток педагогічного краєзнавства.

Показником розвитку педагогічного краєзнавства стала робота зі створення шкільних музеїв. Так, у 1960 р. функціонувало понад 10 тисяч шкільних музеїв, а у 1972 р. – близько 40 тисяч [6].

Освітнє та виховне значення педагогічного краєзнавства висвітлено у працях видатного українського педагога В. Сухомлинського – директора Павлівської школи на Кіровоградщині. Він вважав, що любов до рідного краю є найважливішим джерелом патріотизму, а гордість за працю своїх батьків та інших земляків виховує повагу до праці і прагнення працювати на користь Батьківщини та свого народу.

В. Сухомлинський вважав, що «для кожного з нас Батьківщина починається з чогось маленького, ніби незначного і непримітного; в життя кожного з нас назавжди, до останнього нашого подиху входить щось єдине і незмінне, як груди матері, як її ласкавий дотик, як рідне слово. Це наш рідний куточок, що втілює в собі живий образ нашої Вітчизни. Сенси нашого патріотичного становлення полягає в тому, що цей куточок на все життя входить у нашу душу, хвилює нас як перше животворче джерело, з якого кожний з нас почався. Ніколи не забувай про свою теплу, затишну колиску, з якої ти вилетів, як пташеня, що якби не вона – ти був би ніщо, перед тобою не відчинилися б двері у величезний світ Батьківщини» [15, с. 167]. У своїх працях В. Сухомлинський наголошує також і на тому, що «патріотичне бачення навколишнього світу саме й полягає в тому, що юний громадянин пізнає живу історію своєї сім'ї, своїх співвітчизників, що жили кілька століть тому, і тих, що недавно пішли в землю, в ім'я свободи і щастя, за які вони боролися» [15, с. 171]. А досягти цього можна засобами краєзнавства.

Розгортання масових форм краєзнавства у 60-х – 70-х роках ХХ ст. посилює інтерес школярів до історичного минулого краю, який часто виходив за межі революційних і бойових подій радянської дійсності. Самостійні дослідження історії малої батьківщини давали можливість дітям більш об'єктивно ознайомитись з історичними фактами, відійти від односторонніх ідеологічних оцінок. Тому у радянській педагогіці цього періоду було вирішено поєднати краєзнавство та туристичну роботу. А відтак набув значного поширення термін «туристично-краєзнавча» робота [1, с. 19].

У цей час уперше було узагальнено історію розвитку шкільного краєзнавства України у методичних матеріалах для працівників обласних (міських) дитячих екскурсійно-туристичних станцій, які були підготовлені працівниками Центральної дитячої екскурсійно-туристської станції (1973, м. Київ) [6].

VI період – 1985–1991 роки – національна спрямованість розвитку педагогічного краєзнавства.

Цей період знаменувався значними змінами в житті українського суспільства. Воно стало більш демократичним і відкритим. Це знайшло відображення і в дослідженнях з педагогічного краєзнавства, і в практичній краєзнавчій роботі в закладах освіти. В Україні склалися сприятливі умови для розвитку педагогічного краєзнавства.

Поширеними стали гуртки для учнів шкіл з історичного краєзнавства, народознавства, народних ремесел, декоративно-ужиткового мистецтва. Активізувався інтерес науковців, педагогів-практиків і учнів до минулого рідного краю, національної культури і народних традицій. У школах організовувалися музеї українознавства та народознавства, експонатами у яких були краєзнавчі матеріали, зібрані учителями та учнями у рідному місті або селі.

У ці роки почалося широке застосування ідей народної педагогіки в освітньому процесі шкіл. Було введено різноманітні українознавчі навчальні предмети, які суттєво збагатили зміст шкільної освіти. Вперше після довгих років замовчування прозвучали заборонені імена і факти, що стосувалися розвитку освіти і культури в Україні, відкривалися «білі плями» історико-педагогічного процесу [14, с. 64–65], зокрема й ті, що стосувалися краєзнавчої роботи в школах.

Після 1991 року із здобуттям Україною незалежності педагогічне краєзнавство стало важливим елементом педагогічної науки та національної освіти, що допомагає осмисленню історичних явищ, феноменів, подій і творчої спадщини персоналії, розкриттю проблем національного виховання та навчання.

Висновки з дослідження і перспективи подальших наукових розвідок. Отже, на основі аналізу наукової літератури та джерел ми виокремили кілька періодів розвитку педагогічного краєзнавства у ХХ ст.: I період – 1901–1916 роки – становлення педагогічного краєзнавства в Україні в імперський період; II період – 1917–1921 роки – розвиток педагогічного краєзнавства в освіті України у період Національної революції; III період – 1922–1930 роки – активізація розвитку педагогічного краєзнавства в освіті України у контексті її реформування; IV період – 1931–1956 роки – радянська політика розвитку педагогічного краєзнавства в освіті України; V період – 1957–1984 роки – розвиток педагогічного

краєзнавства в Україні у другій половині XX ст.; VI період – 1985–1991 роки – національна спрямованість розвитку педагогічного краєзнавства.

Осмилення проблем педагогічного краєзнавства і його подальший розвиток сприяють формуванню патріотизму та національної самоідентифікації дітей і молоді. Для підвищення ефективності краєзнавчої роботи в закладах освіти потрібно переглянути її першооснови з урахуванням сучасних підходів до розвитку історико-педагогічної регіоналістики, що є перспективним напрямом наших подальших досліджень.

References

1. Бугрій В.С. Шкільне краєзнавство в Україні (друга половина XX – початок XXI ст.): монографія. Суми: Видавництво «МакДен», 2011. 340 с.
Buhrii, V.S. (2011). Shkilne kraieznavstvo v Ukraini (druha polovyna XX – pochatok XXI st.) [School Local History in Ukraine (second half of the twentieth and early twenty-first centuries)]: monohrafiia. Sumy: Vydavnytstvo «MakDen». [in Ukrainian].
2. Войтова Л. Історіографія дослідження розвитку шкільного краєзнавства у загальноосвітніх навчальних закладах України (20–30-ті роки XX століття). *Історико-педагогічний альманах*. 2010 № 2 (10). С. 1–6. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/istoruk_ped_almanax/2010/2010_2_10.pdf
Voitova, L. (2010). Istoriohrafia doslidzhennia rozvytku shkilnoho kraieznavstva u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladykh Ukrainy (20–30-ti roky XX stolittia) [Historiography of the Study of the Development of School Local History in Secondary Schools of Ukraine (20th–30th of the Twentieth Century)]. *Istoryko-pedahohichnyi almanakh*. 2 (10). 1–6. Retrieved from: https://library.udpu.edu.ua/library_files/istoruk_ped_almanax/2010/2010_2_10.pdf [in Ukrainian].
3. Дічек Н. Освітнє краєзнавство в Україні: оновлення теоретичних засад і виклики інформаційної війни. *Український педагогічний журнал*. 2024. № 2. С. 172–187.
Dichek, N. (2024). Osvitnie kraieznavstvo v Ukraini: onovlennia teoretychnykh zasad i vyklyky informat-siinoi viiny [Educational Local History in Ukraine: Updating Theoretical Foundations and Challenges of Information Warfare]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*. 2. 172–187. [in Ukrainian].
4. Грушевський М. Історія України-Руси: в 11 т., 12 кн. Т. 1. Київ: Наукова думка, 1991. 736 с.
Hrushevskiy, M. (1991). Istoriiia Ukrainy-Rusy [The History of Ukraine-Rus]: v 11 t., 12 kn. T. 1. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
5. Грушевський М. Нарис історії Київської землі від смерті Ярослава до кінця XIV сторіччя. Київ: Наукова думка, 1991. 560 с.
Hrushevskiy, M. (1991). Narys istorii Kyivskoi zemli vid smerti Yaroslava do kintsia XIV storichchia [Outline of the History of the Kyivan Land from the Death of Yaroslav to the End of the Fourteenth Century]. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
6. З історії шкільного краєзнавства. URL: https://pmu.in.ua/nogroup/z_istorii_chilnogo_kraieznnavstva/
Z istorii shkilnoho kraieznnavstva [From the history of school local history]. Retrieved from: https://pmu.in.ua/nogroup/z_istorii_chilnogo_kraieznnavstva/ [in Ukrainian].
7. Кашаба О. Краєзнавчий напрям в українській педагогіці 1920-х років. *Краєзнавство*. 2012. № 1. С. 25–32.
Kashaba, O. (2012). Kraieznavchyi napriam v ukrainskii pedahohitsi 1920-kh rokiv. [Local History Direction in Ukrainian Pedagogy of the 1920th]. *Kraieznnavstvo*. 1. 25–32.
8. Левківський М.В. Педагогічне краєзнавство: проблема пошуку. *Молодь в умовах нової соціальної перспективи* / відп. ред. проф. А.В. Іванченко. Житомир, 2004. С. 189–193. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/13161/1/11.pdf>
Levkivskiy, M.V. (2004). Pedahohichne kraieznnavstvo: problema poshuku [Pedagogical local history: the problem of search]. *Molod v umovakh novoi sotsialnoi perspektyvy* / vidp. red. prof. A.V. Ivanchenko. Zhytomyr. Retrieved from: <http://eprints.zu.edu.ua/13161/1/11.pdf> [in Ukrainian].
9. Пархоменко І. Теоретичні засади історико-краєзнавчої роботи в системі позашкільної освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2018. № 2 (76). С. 35–44.
Parkhomenko, I. (2018). Teoretychni zasady istoryko-kraieznnavchoi roboty v systemi pozashkilnoi osvity [Theoretical foundations of historical and local history work in the system of out-of-school education]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*. 2. 35–44. [in Ukrainian].
10. Русова С. Дидактика. *Русова С. Вибрані педагогічні твори*. Кн. 2. Київ: Либідь, 1997. С. 134–301.
Rusova, S. (1997). Dydaktyka [Didactics]. *Rusova S. Vybrani pedahohichni tvory*. Kn. 2. Kyiv: Lybid. 134–301. [in Ukrainian].
11. Русова С. Краєзнавство в народній школі. *Шлях виховання й навчання*. 1933. Кн. 1. С. 25–33.
Rusova, S. (1933). Kraieznnavstvo v narodnii shkoli [Local history in a folk school]. *Shliakh vykhovannia y navchannia*. 1. 25–33. [in Ukrainian].
12. Русова С. Теорія і практика дошкільного виховання. *Русова С. Вибрані педагогічні твори*. Кн. 1. Київ: Либідь, 1997. С. 17–258.
Rusova, S. (1997). Teoriia i praktyka doshkilnoho vykhovannia [Theory and practice of preschool education]. *Rusova S. Vybrani pedahohichni tvory*. Kn. 1. Kyiv: Lybid. 17–258. [in Ukrainian].

13. Русова С. Шкільні екскурсії і їх значення. *Русова С. Вибрані педагогічні твори*. Кн. 1. Київ: Либідь, 1997. С. 117–125.
Rusova, S. (1997). Shkilni ekskursii i yikh znachennia [School trips and their importance]. *Rusova S. Vybrani pedahohichni tvory*. Kn. 1. Kyiv: Lybid. 117–125. [in Ukrainian].
14. Сухомлинська О. В. Періодизація педагогічної думки в Україні: кроки до нового виміру. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. Київ: А.П.Н., 2003. С. 47–66.
Sukhomlynska, O. V. (2003). Periodyzatsiia pedahohichnoi dumky v Ukraini: kroky do novoho vymiru [Periodization of Pedagogical Thought in Ukraine: Steps Toward a New Dimension.]. *Sukhomlynska O. V. Istoryko-pedahohichni protses: novi pidkhody do zahalnykh problem*. Kyiv: A.P.N. 47–66. [in Ukrainian].
15. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5 т. Т.2. Київ: Радянська школа, 1976. 670 с.
Sukhomlynskyi, V.O. (1976). Vybrani tvory [Selected works]: v 5 t. T.2. Kyiv: Radianska shkola. [in Ukrainian].
16. Чепіль М.М. Краєзнавство як чинник патріотичного виховання в українській педагогічній думці (кінець XIX – початок XX ст.). *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. 2015. № 1 (9). С. 38–44.
Chepil, M.M. (2015). Kraieznavstvo yak chynnyk patriotichnoho vykhovannia v ukrainiskii pedahohichnii dumtsi (kinets XIX – pochatok XX st.) [Local History as a Factor of Patriotic Education in Ukrainian Pedagogical Thought (Late Nineteenth – Early Twentieth Centuries)]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelia*. Seriya «Pedahohika i psykholohiia». Pedahohichni nauky. 1 (9). 38–44. [in Ukrainian].

Loboda Ivan

ORCID 0009-0003-2456-2956

postgraduate student of the Pedagogy and Methods of Teaching
History and Social Disciplines Department,
T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Collegium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: kpinvoitsd@gmail.com

THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL LOCAL HISTORY IN UKRAINIAN EDUCATION IN THE HISTORICAL CONTEXT

The purpose of the article is to carry out a theoretical analysis of the problem of the development of pedagogical local history in Ukraine in the twentieth century in the context of current challenges of modern education.

Research methodology. We used a number of methodological approaches (biographical, narrative, problematic, chronological, systemic, paradigmatic, synergistic), which allowed for a comprehensive approach to the coverage of the problem. We used general scientific methods: analysis, synthesis, generalization, comparison, etc.

Scientific novelty. The author of article, based on the analysis of scientific sources and literature, identifies and characterizes the periods of development of pedagogical local history in the education of Ukraine in the twentieth century.

Conclusions. Thus, based on the analysis of scientific literature and sources, we have identified several periods of development of pedagogical local history in the twentieth century: I period - 1901-1916 - the formation of pedagogical local history in Ukraine during the imperial period; II period - 1917-1921 - the development of pedagogical local history in the education of Ukraine during the National Revolution; III period - 1922-1930 - intensification of the development of pedagogical local history in the education of Ukraine in the context of its reform; IV period - 1931-1956 - «radyanization» of the development of pedagogical local history in the education of Ukraine; V period - 1957-1984 - development of pedagogical local history in Ukraine in the second half of the twentieth century. VI period - 1985-1991 - national orientation of the development of pedagogical local history.

The comprehension of the problems of pedagogical local history and its further development contribute to the formation of patriotism and national self-identification of children and youth. The fundamentals of local history work in educational institutions should be reviewed to improve its effectiveness, taking into account modern approaches to the development of historical and pedagogical regionalism which is a promising area for our further research.

Keywords: local history, pedagogical local history, education, pedagogy.

Стаття надійшла до редакції 12.05.2025

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Т.В. Янченко